

Recenze

MATON, K.; MOORE, R. (Eds.).

Social Realism, Knowledge and the Sociology of Education: Coalitions of the Mind. London : Continuum, 2010.

Monografie *Social Realism, Knowledge and the Sociology of Education: Coalitions of the Mind* je krokem směrem k pročištění, ujasnění a v ambicióznější rovině i nastavení určité syntézy, která sjednocuje a zároveň rozvíjí o nové prvky problematiku sociologických přístupů k problematice vědění a vzdělávání, respektive výchovy. Práce je výsledkem úsilí Karla Matona (School of Social and Political Sciences, Faculty of Arts, University of Sydney) a Roba Moora (Homerton College, Cambridge University) jako editorů a autorů a Michaela Younga, Johana Mullera, Johna Becka a Leesi Wheelahanové jako spoluautorů jednotlivých kapitol.

Svorníkem rozbíhavých, ovšem nikoliv neprovázaných témat, jež tvoří jednotlivé příspěvky, je vždy analýza buď toho, jak je možné, že víme, či je věděno to, co zrovna je, či toho, jakým způsobem je současné vědění uspořádáno, jak je užíváno, eventuálně k čemu slouží. I když není ambicí monografie načrtnout obecnou teorii společnosti, je nabíledni, že teorie vědění (sociologie vědění) je zároveň velmi blízko, pokud se přímo nepřekrývá, s teorií společnosti. I proto nabízí celé dílo velké množství přesahů, námátkou např. do problematiky sociologie umění, vědy, sociologie nerovnosti a sociální struktury až po například problematiku sociálních identit.

Z názvu vyplývá stanovisko, jež autory sborníku spojuje napříč rozdílnými oblastmi zájmu. Sociální realismus reaguje na patovou situaci, ve které se ocitly hlavní či nejvytíženější teoretické přístupy v oblasti problematiky sociologie vědění, vzdělávání a výchovy. Sociální konstruktivismus, poststrukturalismus a postmodernismus, jejichž kritický přístup v důsledku nenabízí ani alternativu, ani progres a de facto má tendenci negovat sám sebe.¹ Sociální realismus má za cíl vypořádat se vědecky nejen s těmito koncepty, ale na rozdíl od nich vybudovat i skutečnou teorii o vědění s empirickými i teoretickými konotacemi. Jinými slovy konstruktivismus vychází z presumpce, že vše je historicky nahodilé, poststrukturalismus představuje mnohost

¹ Např. je-li vše sociálním konstruktem, který nevyovídá nic o realitě jako takové, která je člověku ve své skutečnosti beztak nedostupná, pak i samotné konstruktivistické teorie, jakožto produkty určitých sociokulturních a historických okolností nevyovídají nic reálného (pravdivého) o svém předmětu zájmu, tedy v tomto případě o vědění, výchově a vzdělávání. V podobném duchu se lze dostat do logických paradoxů i v případě poststrukturalismu a postmodernismu.

140 mísících se a proměnlivých struktur bez naznačení osy či páteře společnosti (vědění) a postmodernismus, jinými slovy, ale de facto stejně kulminuje v jakémsi bodě nula, který se dá shrnout do populární fráze „anything goes“. Zároveň všechny tři výše zmíněné přístupy se poté logicky více než o teorii toho, co je vědění (protože žádné relevantní vědění přeci není), zabývají tím, kdo nebo co vytváří to, co je považováno za vědění. To vše vyústuje v problematiku analýzy moci, třídního, etnického či jiného postavení atp. Vlastně tedy nikoliv v teorii nebo ve vědění o vědění, ale spíše v teorii, která vypovídá primárně o tom, jak se reprodukuje určitý historicky nahodilý konstrukt konkrétních sociálních vztahů v zájmu těch, kteří z něj at' už vědomým, či nevědomým způsobem těží.

Vědci hlásící se do tábora sociálních realistů výše zmíněné přijímají jako relevantní a přínosné a zároveň kritizují stanovisko, že kupříkladu jen proto, že se dají identifikovat v přírodních vědách společenské zájmy spojené s extrapolací vnitřní i vnější přírody, tak to ještě neznamená, že přírodovědné znalosti jsou irelevantní, či dokonce bez jakékoliv výpovědní hodnoty o svém předmětu zájmu. Zároveň tato pozice na úrovni filozofie, metodologie a sociologie vědy naléhá na odstranění falešné dichotomie pozitivismus versus konstruktivismus a snaží se eklekticky skloubit tato stanoviska, možná lépe řečeno je usmířit. Takže místo extremismu, který se na jedné straně snaží o neuchopitelný přelud v podobě objektivity, neutrality, verifikovatelnosti (pozitivismus) a na druhé straně až nihilistický konstruktivismus, který zase pro změnu apeluje na to, že vše je beztak konstrukt včetně objektivity a neutrality jako takové, takže proč se snažit vytvářet jakékoliv pozitivní vědění, když to beztak není možné, sociální realismus stojí kdesi na půl cesty. Sociální realisté tvrdí, že člověk vždy věděl a bude vědět sociálně, tedy kontextuálně, a tím pádem i neabsolutně, ale na druhou stranu spíše než utonutí v bezbřehém relativismu se autoři spjatí se sociálním realismem snaží hájit vědění z pozic potenciální omylnosti (místo pozitivistické neomylnosti) a vyhnout se zároveň i stanovisku „anything goes“, jelikož jsou úspěchy současného stavu poznání neoddiskutovatelné a zřejmé (vzhledem ke společenským zájmům a hodnotám), tak proč je znevažovat tím, že je budeme vlastně popírat.²

Prezentovaná monografie se nepohybuje takto „teoreticky vysoko“ v celém svém průběhu, jelikož to není ani jejím záměrem. Naopak veškerá abstraktní teorie slouží ve většině případů jako metodologický a metodický nástroj na analýzu konkrétních jevů, což je zřejmé z názvu samotného díla. Vědění může být sice velmi abstraktní formací prostupující každou společností, ale na tomto místě je vědění chápáno také jako základní předpoklad pro vzdělání a vzdělávání, což jsou minimálně pro euroamerickou společnost v současnosti velmi významné fenomény. Vlastně je možné říci, že ve sborníku, jak už jsem naznačil výše, je toho mnohem více, než co by se pod sociologii výchovy a vzdělávání dalo subsumovat. Konkrétně se čtenář dozví nejen o problematice např. ekonomické instrumentality současného vědění, vzdělávání a výchovy, ale například také o problematice identity vzdělavatele, postavení vědění

² Chtě-nechtě se nabízí závěr, ke kterému se sociální realismus latentně přiznává, a to, že věda je vlastně dobrá, ale to nikoliv sama o sobě, ale protože jednoduše nic lepšího v současnosti nemáme k dispozici, respektive vlastně společnost chce/potřebuje to, co věda ví a produkuje, takže to má svůj reálný význam.

ve známé Durkheimovské dichotomii profánní vs. sakrální či o otázkách uměleckého vkusu a toho, co vlastně umění znamená pro společnost a co společnost znamená pro umění.

Výchozí stanoviska a společného jmenovatele všech příspěvků shrnují editoři v úvodním článku, prologu, který čtenářovo chápání jednoznačně připravuje a ukotvuje. Čtenář se tak seznamuje s metodou, kterou autoři sociálního realismu proklamují. Tu lze shrnout do třech základních bodů: a) ontologický realismus, b) epistemologický relativismus, c) úsudková racionalita³. Za těmito třemi body se ukrývá celý program: ad a) přesvědčení o tom, že realita jako taková skutečně existuje, ad b) poznání této reality je sociokulturně a historicky proměnlivé⁴, ad c) existují vždy intersubjektivní kritéria, na základě kterých lze rozhodnout. Pozitivistická logika je tak nahrazena kolektivním úsudkem o adekvátnosti, či neadekvátnosti určitého vědění, vzdělání nebo třeba rozhodnutí.

Monografie má nepopíratelnou logiku ať už ve smyslu obsahovém, tak i ve smyslu pokroku v dané vědní oblasti. Základním stavebním kamenem a dá se říci i výdobytkem publikace je, že přináší ojediněle ucelený přehled klíčových otázek sociálně realistického přístupu především na poli současné sociologie (a filozofie) vědění, výchovy a vzdělávání. Vrací tak problematiku vědění jako takového do centra zájmu sociologie, což v posledních dekádách nebylo ani zdaleka samozřejmé.⁵ Pochopitelně jde spíše o myšlenkovou a vědeckou evoluci než revoluci, ale to není v žádném případě negativum, naopak to poukazuje na precizní a promyšlený postup a vývoj vědeckého myšlení v dané oblasti. Negativní kritice je možno podrobit dozajista to, že autoři spíše než že by přinášeli něco revolučního, „jen“ obrušují hrany již známého a snaží se o kompromis podle vzorce teze, antiteze, synteze. Patrné je to i na četnosti výskytu citací autorit, mezi kterými pravděpodobně nejvíce pozornosti získává Basil Bernstein. A tak se lze občas setkat „pouze“ s novou aplikací známého. Stejně tak výše zmiňované tři základní postuláty jsou vystavěny ze známých koncepcí a lze říci, že vlastně nesou informaci jen o tom, že realita nakonec existuje, že je možno ji různě poznávat a že nakonec spíše než na jakési abstraktní logice toho, jak ji poznávat (pozitivismus), záleží na tom, kdo se za daný přístup postaví, případně který výstup je v jakémkoliv smyslu sociálně pragmatictější nebo legitimější. Bylo by samozřejmě nečestné za to autory pranýřovat, protože v současnosti nelze najít mnoho lepších alternativ, ale za povšimnutí onen bludný kámen, i když v této pozici originálně nastavený, stojí.

Tomáš Kadlec
tomas.kadlec@upol.cz

³ Autoři používají v originále sousoví „judgemental rationality“, což lze dle mého stanoviska nejjednodušeji přeložit jako úsudkovou či soudnou racionalitu.

⁴ Což ovšem neznamená, že je nahodilé či relativní. Autoři tím spíše chtějí naznačit, že každá epocha poznává danou věc jednoduše z jiného úhlu pohledu, tj. vždy je vypořádáno o reálné kvalitě určitého objektu nebo fenoménu, ovšem nikdy ne totálně a neomylně.

⁵ Viz výše zmiňovaný problém, že v důsledku bylo vždy věnováno více pozornosti okolnostem vědění než vědění a vědomostem samotným. I když absolutně to pravda není, vzpomeneme-li na práce např. N. Stehra.